

Munkaközi anyag

Kocsán Lajosné, építészmérnök,
terület és -gazdaságfejlesztő szakmérnök,
MAB Regionális Szakbizottság tagja

„MAB Régiós Kutatások Fókusztema 2020-2023”.
**A legproblémásabb, elszegényedett, kiürült települések talpra állítására
megoldások keresése**

„A MAB kutatási terve igen közel áll szeretett és gyakorolt hivatásomhoz, amelyet 1969 – 2010 között végeztem. A Borsodterv településtervezési osztályán a megye vidéki területeivel foglalkoztam közel 20 évig. Majd 1990-től a Megyei Önkormányzatnál a településszövetségek kialakításával és elterjesztésével. Végül a Megyei Fejlesztési Ügynökségen a Phare és a kistérségi programok pályázataival.

Ezen évek gyakorlati tapasztalataiból, kikivánkozik belőlem néhány gondolat, közöttük kiemelten a Csereháti Településszövetségben szerzett benyomásokról.

Tisztában vagyok azzal, hogy a nyugdíjas éveim alatt rengeteg változás történt és nincsenek naprakész információim, de remélem, hogy tapasztalataimmal mégis hozzájárulhatok a kutatáshoz. Gondolataim a helyi társadalmak aktivizálását, a társadalmi felelősségvállalást és a helyi szociális gazdaság erősítését érintik, amit, mint munkaközi, gondolatébresztő segédanyagot ajánlom. „

A mindenkori kormánynak fel kell készülnie arra, hogy Magyarország aprófalvait nem lehet országos szinten egységesen kezelni. Rugalmas és kisebb térségekben hatásos, egyedi támogatási, ösztönzési igények fejthetnek ki pozitív hatást. Új irányként jelenik meg a kis települések egyre fontosabbá váló szerepét. Mint tájgazdálkodók, környezetvédők fontos új feladatokat kaphatnak. Az önellátó mezőgazdaság iránti megnövekedett igény kielégítésében is lehetőségek rejlenek. Egyrészt a vidék térségeivel való átfogó gazdálkodást országos szinten indokolt újra gondolni, másrészt el kell fogadni, hogy az aprófalvak gazdálkodási kezdeményezéseit, talpon maradásukért, megerősödésükig- indokolt esetben folyamatosan, támogatni szükséges, mint a „szociális gazdasági ágazat” részét.

Leépült falvak, szegénység, az elégtelen foglalkoztatási körülmények elemzésénél, elkerülhetetlen szembenézni a magyar-romák speciális adottságaival, helyzetével, rohamos népességnövekedésével, történelmi felelősségünkkel, vagyis a kihívásokra mai korszerű válaszok keresése a cél.

Az elmúlt években sok kistelepülés elindult sajátos önfejlesztése területén. Rengeteg jó példa van, amit érdemes elemezni és hasznosítható következtetéseket levonni, a jó úton járókat, tovább erősíteni. A szociális gazdaság életképességének magyar módját fejleszteni lehet. Ahol már kísérleteztek és kudarcok fékeztek le az elindulást, ahol nincs megfelelő vezető tudás, az önbizalom felébresztése, ezek bevitele elkerülhetetlen.

A vidéket, annak is az hátrányos helyzetű, aprófalvas térségeit úgy fejleszthetjük, ha kis lépésekkel, településenként, velük együtt, helyi működő közösségek, aktív csoportok létrejöttét ösztönözzük, ha támogatjuk abban, hogy egyéniségekké formálják magukat, higgyenek saját magukban, kiválaszthatják azt a vezetőt, „faluszervezőt”, „falu-lelkét” adott esetben a mai kor

„vajdáját”, akire felnéznek és hallgatnak a lakók. Természetesen ehhez rengeteg segítségre van szükségük, méghozzá olyanra, amivel bizalmunkat, megértésünket fejezzük ki. Partnerként vonjuk be Őket a munkába. Elfogadjuk szándékaikat, legfeljebb gazdagítjuk azt. Később, ha már van helyi összetartás és közös cél, emelt fővel vállalják magukat, erősítő hatású lehet a térségekben, partnerkapcsolatokban történő közös fellépés.

A falvak és népességének helyzete
az osztársadalom és -gazdaság közös, sürgető érdeke!

*

Tapasztalatok - Példák – Következtetések

1. A bizalom megerősítése, valós helyi kezdeményezés

Az elinduláshoz szükséges a helyi csírákat, vezető egyéniségeket megtalálni, az igazi helyhez kapcsolódó gyökér, a kiindulás alapja és a siker kulcsa.

Személyes beszélgetések során megkeresni a helyi köztisztviselőket és rajta keresztül hatni a közösség formálódására, türelmesen, mindig újabb impulzusokat adni. Kiváló példa volt erre a Csereháti Teleülésszövetség elnökének kiválasztása. Mint a tervezővállalat dolgozója, az érintett térséget 1987-ben, aprólékos munkával bejártuk, fejünkben a fejlesztési elgondolásokkal. Településenként „négy szemkört” beszélgettünk a tanácselnökkel, a pappal, a tanárral, a vállalkozóval és a járóelőkkel. Miután röviden elmondtuk elképzeléseinket, kértük nevezzen meg valakit a térségből, akit elfogadnának vezetőjüknek és azt is, hogy szerinte még kiket kérdezzünk meg helyben. A válaszok meglepően egyhangúan, a legelhagyatottabb faluban élő Csomós Józsefet, az akkor még 3 gyermekes, ifjú református lelkészt neveztek meg. Aki mint közfelkiáltással megválasztott Teleülésszövetség elnöke, 10 éves sikeres munkájával, országos mintává vált újszerű szövetséget indított útjára, püspökké való kinevezéséig.

Ha már nincs helyben aktivizálható személy, akkor oda kell vinni egy, ún. rátermett generálót, koordinálót, fejlesztő misszionáriust segítőnek. Pl. Hollandiában a felsőoktatásnak egyik területe a misszionárius képzés. Csenyétén 1988 és 96 között beköltözött és a helyiekkel együtt élt egy ilyen végzettségű holland fiatalember. Sikerei mellett bekapcsolódott a Csereháti településszövetség munkájába is. Végül, mivel nem sok külső segítséget kapott, egyedül maradt és munkájának nem lett folytatása. Igaz, hogy az egykori gyarmatosító országoknak szükségük volt ilyen szakmára, de valószínűsítem, hogy a magyar vidéknek is szüksége van beköltöző, élesztő szerepű, mentális és szakmai segítségre, akik nem bejárók, hanem helyben lakók, esetleg visszatérő elszármazottak, fiatalok vagy idősek, együtt élnek a helyi közösséggel, belülről látják a lakók erényeit, problémáit. Sajnos, falvainkból a városokba vándorlás felgyorsult. A helyi értelmiség erősen meggyengült, amit valahogyan erősíteni kell. Lehet, hogy az idős Jani bácsikban, Terka nénikben még fellelhető a magyar paraszt szívós tudása, csak nem kérdezzük tőle. A Csereháti Teleülésszövetség előkészítése során, 3 támogatói körre támaszkodtunk. A helyiek teljes körén, a meglévő vállalkozókon túl, az elszármazottakra is, akiket megkeresve találkoztunk szerveztünk budapesti helyszínen, elköteleződésük felébresztésére. Aktivitásuk nagyon komoly támogatást és hitet adott a megvalósításhoz. A harmadik kör az érintett közigazgatási és hatósági szereplők voltak, helyi, vonzáskörzeti és megyei szintről is. Fontos volt,

hogy direkt és hiteles információból értesüljenek a településszövetség szervezéséről és tervezett feladatairól, javaslataikat figyelembe véve a program támogatóivá tegyük Őket.

2. Csereháti Településszövetség sikerei, hatásai, tapasztalatai

Széleskörű támogatottsága, helyben és országszerte, nagyrészt néhány alapelv lefektetésében kereshető. Társadalmi, egyházi politikától független hosszútávon gondolkodó szervezet, alapítvány. Nyitott mindenki számára, tagjai lehetnek: magán személyek, a település intézményei, vállalkozói, bármely külső, szomszédos szervezet, külső támogató. Alapelv a helyből, belülről kiinduló kezdeményezések felkarolása, a helyi adottságokban rejlő társadalmi és gazdasági jólét előmozdítása.

A településszövetség alapelvei:

- Kiindulás a tudatos előkészítő munka-terület és gazdaságfejlesztési lehetőségek feltárása.
- Vezető választás a helyiek közül, mellé szociális, műszaki és gazdasági szakember, mint szakmai segítő.
- A célok megfogalmazása közösen. Az első és legsürgetőbb a kor legmodernebb telefonkábel hálózatának kiépítése volt, mivel akkor még a Csereháton csak kurbilis telefon folyt a kapcsolattartás. Filozófiánk szerint, a követő fejlesztés csak kullogás, a fejlődéshez ugrásokra van szükség.
- A bizalom kiépítése, mindenki megszólítása, tájékoztatása – helyi hírek, plakátújság minden faluban rendszeresen.
- Falugondnoki szolgálat bevezetése, a lakosság mindennapi igényeinek kielégítése.
- A helyiek foglalkoztatási lehetőségeinek előkészítése, meglévő vállalkozások elismerése, bővítése, folyamatos szakmai támogatással.
- Kulturális programok szervezése, közösség fejlesztés.
- Mentális és szakmai foglalkozások.

3. Helyi aktivizálható közösségek

Alapelv a helyből, belülről kiinduló kezdeményezések felkarolása. Először belátható apró elérhető célokat lehet kitűzni, hogy legyen sikerélmény. Akár 2-3 fő kezdeményezésével is elindulhat tevékenység, a közösségépítésben az is eredményt hozhat. A nagyobb egyetértés, szélesebb közösség fokozatosan hozzájárul a bátrabb célokat. A belső folyamatokat figyelemmel kell kísérni, hogy kivédhetők legyenek az előbukkanó régi sérelmek. A feszültségeket azonnal közömbösíteni szükséges, ne boríthassák fel a kitűzött cél elérését. A külső befolyásnak nem szabad erőszakosan érvényesülnie.

4. Falugondnok tapasztalatok képzések

A Kemény Bertalan-féle falugondnoki elképzelés a Csereháti kísérletet követően, mára intézményesült, bejáratott az egész országban. Eredetileg kiemelten az ott lakók szolgálatát célozta, de mára főleg a település közösségi céljait látja el. Lehet, hogy az igazán apró falvakban érdemes volna bővíteni ezt a munkakört a főleg szociális és alapszolgáltatások szélesebb körű ellátására. A gépkocsivezető, a szociális szolgáltató és a sokrétű feladat egyeztetési igénye alkalmas lehet a helyiek foglalkoztatásba történő bevezetésére is.

5. Felzárkóztató, szakmai képzések helyi tapasztalatai

Számtalan képzési programon vettem rész az 1990-es évektől, eleinte, mint résztvevő, szervező, majd moderátor, oktató. Nagyon érzékeny kérdés a „képzés”, mondhatnám azt is, hogy sajnos lejáratott fogalom. Ahhoz, hogy vonzó legyen megszólítónak, konkrétabb elnevezés hivatottabb volna. „Gondolkozzunk együtt”, „Te mit gondolsz”, „Mit tudsz hozzá tenni?”, Holnap mit eszünk-mit teszünk?”, vagy legyen konkrétabb, Pl. Hagyma dugványozás 50 éve és 2022-ben! Fondorlatok kertben!”, „Erdőbolt - mit nyújthat a határi erdő?”

Ha nagyobb létszámú csoportokból indulunk el, sokszor érdemes a kisebbekre bontás, érdeklődési kör, hozzáállás, vagy akár az egészséges verseny-ösztönző hatása érdekében. A jelenlévőkhöz igazított beszélgetés jellegű programok hatékonyabbak. Érdekes tapasztalatom volt a Falugondnoki képzések során. A felkészítő képzés a munka megkezdése előtt történt, de már a falugyűléseken megválasztott, így új munkaviszonyban lévő személyek számára. Mindenki megtiszteltnek érezte magát, hiszen egy közösség találta őt alkalmasnak. Szabályosan versengtek, hogy kinek a falujában mire van szükség és milyen feladatokat tervez ellátni. De voltak, akik megijedtek a felelősség nagyságától. Kezeleni kellett a férfiak és nők alkalmasságának elfogadását is. Nemcsak jó munka volt, hanem közösség is formálódott a résztvevőkből, később is összejártak és alkalmanként kisegítették egymást. Egy-egy rendezvénynél előfordult, hogy 5-6 falugondnoki busz is össze dolgozott.

Sok segítséget jelentett a képzés hatékonyságában, ha egy közmegebecsülésben álló is részt vett. Többször járultam ahhoz a cselhez, hogy ezt az embert felkészítettem, vagy valakivel megbeszéltem az első felett kérdés témáját, nehogy panaszkodásba csússzon át a dolog. Hatásos lehet egy általuk ismert elszármazott, vagy közszereplő, mint szakmai példa megjelenése.

Az ilyen rendezvények, hangsúlyosan gyakorlati témájúak, inkább a foglalkoztatási lehetőséghez kötött gyakorlati tapasztalatszerzés legyen. Irányuljon a közösen megfogalmazott helyben foglalkoztatás lehetőségéhez. A gyakorlati oktatás, szakszerűen tervezetten, folyamatos szakmai vezető jelenlétével történjen. A rendszeres foglalkoztatásra szoktatás sem kikerülhető tényező, a szükség van rá, megbecsülnek, eredményes vagyok érzés kialakítása és életben tartása, a szigor és a következetesség mellett lényeges. Segíthet benne a munkavégzés utáni közös értékelés is. Az irány legyen az egyénin családi célokhoz eljutás.

6. Egyházak szerepe

Borsod és Szabolcs Megyében, különösen a falvakban, a görögkatolikus vallás nagyon erős, aktív és hatékony közösségépítő hatása van. Hasonló a református és kevésbé aktív a római katolikus közösségek. Szerepet játszik a görög és a református papok családjainak jelenléte. Az egyházak képviselői, többnyire politikától függetlenek, az emberi kapcsolatokra vannak hatással, ezáltal felnéznek rájuk, bíznak bennük és ezért hallgatnak is rájuk. Pl. Kisfalusi János, volt rakacai görögkatolikus parókus, komoly eredményeket ért el a roma lakosság körében is. A többség megkereszteltette gyermekeit és járt a templomba is. A faluból elszármazottak közül sokan vissza-vissza térnek egy ünnepi misére ma is. Kisfalusi Atya tapasztalatait, javaslatait több könyvében is megírta. Újításai között szerepelt, Rakacán átalakított épületben 6-8 szenvedély beteg fogadása, foglalkoztatása is. A Csereháti Településszövetség működése idején, jövőt építő

egyeztetések voltak a különböző felekezeti papok között, amit még az Angliából érkező anglikán látogató elismerését is kiérdemelte. Saját tapasztalatom szerint, pl. a Magyar Püünkösdi Egyház Országos Cigánymisszió Segítő Szolgálat Miskolcon nagyon értékes gondos munkát végez. A hasonló, eredményes munkát végző szervezetekre lehetne jobban támaszkodni.

Valószínűsítem, hogy ma érettebb a helyzet a különböző felekezetek közös, egymást erősítő karitatív munkáinak fejlesztésében, összehangolásában, bekapcsolva a meglévő szociális hálót, alapítványokat is. Ahogy igen pozitív hatása van a miskolci Búza-téri görögkatolikus templom, székesegyházi szintre emelésének, javasolható lenne, hogy az aprófalvas térségekben, egyes templomok speciális funkciókkal való kiemelése, hogy a térségek önbizalom-növekedését elősegítsék. Nagyon is indokolt volna több pap, vagy gyakornok jelenléte. A mai állapot, egy atya 7-12 településen, messze nem szolgálja a közösség építés lehetőségeit.

7. Helyi un. szociális gazdaság működése, fenntartása

E téren, több település jó példája elemezhető, követhető. Természetesen saját adottságban rejlő gyökerekből kiindulva. Hernádszentandrás, Imola, Trizs és így tovább... Alapvető, hogy ezektől a helyi foglalkoztatási csoportoktól, nem várható el a munkának értelmet adó profitot termelő hatékonyság. Speciális támogatási rendszerrel szükséges kísérni fennmaradásukat, fejlődésüket. PI: Nem elegendő a 3 éves pályázati támogatás. Tapasztalatom szerint a korábbi Phare pályázatokból létrehozott kisebb-nagyobb termelőegységek, 5-6 év után feladták tönkrementek és ez a kudarc, lehet többet értett, mint a néhány támogatott év eredménye. A kudarcok okai is érdemelnének elemzést. PI. A Gagybátorban a Csereháti szövetség által létrehozott aszaló és gyógy növény szárító üzem, komoly beruházásai is veszendőbe mentek. Számomra mindig is kérdés volt, miért nem támogatták a kialakult kistérségek gazdasági, foglalkoztatási törekvéseit. Hiszen az élő együttműködésekhez, igazi alapot a közös cselekvés ad, az ünnepek, rendezvények, csak külső burkot adnak.

A szociális gazdaság lényege, hogy támogatott tevékenységek, osztársadalmi érdeket nézve mégis hatékonyak. A népesség mentális szinten tartása, fejlesztése, a fiatal generációk, számára példa és cél. A foglalkoztatással a segély morálisan negatív hatása kiváltható. Hosszú távon a szociális szféra tehermentesítése várható tőle.

Az Ormánságban 2005 körül volt olyan program, amelynek keretében a falu lakásait újították fel maguknak, helyiekből szervezett brigádokkal. Folyamatos képzéssel, egy-egy gyakorlott szakmunkás időszakos beállításával, folyamatos szakmai segítséggel. Először járdalapokat raktak le, később már tető cserét is elvégezték. A saját munka értékesebb, így jobban karbantartották a házakat. Tudomásom szerint egy előre sorolt ház felújítása majdnem borította az addig jól működő munkafolyamatot.

A biogazdálkodás elterjedései további jó példákat és egyben lehetőségeket mutatnak. Az erdőgazdálkodásban, kapcsolódva a környezetvédelem új irányaihoz is, számtalan lehetőséget lehetne feltárni. Az ilyen foglalkoztatásokban az a lényeg, hogy komoly és kitartó szakmai segítséggel folyamatosan kísérni szükséges a tevékenységet, hogy a munkának legyen értelme. Így alakulhat a munka becsületének elfogadása is. Felmerülhet az az igény is, hogy vállalkozói, gazdálkodói, szervező és pénzügyi ismeretekben külső segítséget kell bevonni. Sok helyen a polgármester rátermettsége ellátja ezt a feladatot, de a megfelelő ember jelenléte alapfeltétel.

Felmerül a kérdés, hogy aprófalvakban ha a polgármester egyben „falu-lelke” is, válhat-e egy új feladattá, fogalomná, lehet-e hatékonyság növelő hatása?

8. Közmunka életképessége

A közmunka jó elképzelés, de eljött az ideje a megreformálásának. Először is az elnevezést kellene találóbbá, személyesebbé tenni. Lehet, hogy egy Kft-hez, BT-hez hasonló, pl. Önellátó Települési Gazdálkodó Egyesület, ÖTGE, hasonlóan GMK-hoz, a TSZ melléküzemekhez, településenként alapított gazdálkodó szervezet lehetne. A közmunka minőségét és hatékonyságát mindenképpen határozottan javítani szükséges, hogy megbecsült munkahely lehessen. Ehhez állandó szervezésre, szakmailag átgondolt folyamat-tervezésre, állandóan, vagy időszakosan szakemberekre van szükség, amihez az Önkormányzatokon belül, vagy mellett működő munkacsoport felállítása is indokoltá válhat.

Térségünkben több település is van, amelyekben a kárpótlás és a tulajdon változások eredményeként nem maradt semennyi önkormányzati tulajdonú szabad terület. Lehet, hogy hiányzott az első polgármester rátermettsége, de ez komoly visszatartó erőt jelent e településeknek a mai napig. E gondok rendezésére megoldást kell keresni. A közmunka önellátásban rejlő lehetőségének, vagy helyi vállalkozások indításának ez alapfeltétele. Nem elhanyagolható kedvező hatású az egyre gyakrabban gondot jelentő, az idősök kiesése után a kertművelést nem ismerő, vagy arról leszokott helyi lakosság gyakorlati foglalkoztatásban rejlő képzési, nevelési lehetősége.

9. Falusi vendéglátás gyakorlati tapasztalatai

A falusi vendéglátás, mint hosszabb távú cél vehető figyelembe. Vannak olyan környezetű települések, ahol erre adottsággal rendelkeznek, ott hajtóerő lehet, de van, ahol előbb a településnek és lakóinak kell fogadóképessé válnia. A vonzó tényezők erősíthetők helyi rendezvényekkel, fokozatossággal, iskolások bemutatói, beszélgető estek, helyiek képességeinek bemutatása, később ezekből csoport foglalkozások rendszeresítése. Elszármazottak, tekintéllyel rendelkezők meghívása beszélgetésre, saját termékek cseréje, piac, éves rendezvények, ünnepek stb.

Konkrét tapasztalataim voltak, Győr környéki, Szegedi, általában fővárosi és Dunántúli vendégekkel. Szinte nem ismerik a keleti országrészeket, túlnyomó részt negatív információik vannak és igencsak rácsodálkoztak a térség sokszínűségére, és a megőrzött hagyományokra, helyi értékekre, kúriákra, templomokra. Ebből látszik, hogy az ismertségünk ott megállt, ahol megkapta az elmaradott, hátrányos minősítést. A pozitív marketing érdekében is szükség van lépéseket tenni.

10. Mentális nevelés, életcél megformálás

2002 körül történt, hogy egy célzottan roma felzárkóztatási támogatásra Csenyéte polgármestere pályázott. A cél az volt, hogy egy megüresedett házból közösségi fürdőt és mosodát alakítsanak ki mindenki számára, mivel a lakóházak nagy része nem rendelkezett fürdőszobával. Remélem azóta megvalósult, mert akkor nem kapott támogatást. Másik élményem 1960-ból származik.

NDK bányavidékén élő levelező pajtásom vendégeként, minden héten kétszer mentünk a közeli fürdőházba, mert az egyébként tipp-topp igényesen berendezett lakásukban nem volt fürdési lehetőség, bár a lakás korszerű emeletes házban volt. A szervezett időbeosztás szerinti közös fürdőbe járás a legtermészetesebb volt.

Ma már valószínűleg változott a helyzet, de nagyon szegény falvainkban miért ne lehetne hasonló rendszert, mint a fokozatosság első lépcsőjét, így megoldani. A tornaóra után miért ne lehetne zuhanyozást beiktatni, a mentális nevelés alapjaként.

Nem vagyok szociológus, de azt láttam, hogy az emberi fejlődés alapja a cél megléte. A kudarcokkal jól ellátott aprófalvak lakói, amúgy is döntően máról-holnapra élnek. Nagyon személyes és kitartó aprómunkával lehet ebben eredményt remélni. Amihez megint csak missziós munkára van szükség.

11. Valós helyi demokrácia szerepe és erősítése

1991-ben lehetőségem volt, a megyénket képviselve részt venni egy osztrák regionális fejlesztésről tartott képzésen. A terem falára kitűzött szlogen a következő volt. „Versenytársaidat, ellenségeidet, csak úgy tudod megszelídíteni, ha közös tevékenységbe vonod.” Ezen nagyon érdemes elgondolkodni! Az egész képzésre jellemző volt, a kölcsönös tisztelet, egymás eltérő gondolkodásának elfogadása. A legmeredekebb ellenvéleménye is azt mondták „ez az ő tapasztalata, meggyőződése, el kell fogadni és megpróbálni megfejteni, mi a gyökere az ellentétes véleménynek”.

Azt gondolom, bármely környezetben, ha el tudjuk érni a kölcsönös megbecsülést, tiszteletet, megvalósult a vágyott demokrácia alapja és a fejlődés remélhető. Ez nem máról, holnapra feladat, rengeteg kitartó aprómunka és példamutatás szükséges hozzá. Meggyőződésem, hogy az egyik legkeresettebb pálya, a széles értelemben vett szociális munkások utáni igény lesz hamarosan, amire társadalmunknak fel kell készülnie. Az oktatás területén különösen sok változásra van szükség. A következő generációkat nemcsak a jövőre kell felkészíteni, hanem a mindennapok emberinek is esély kell adni a felzárkózásra.

Végezetül engedtessek meg egy szorosan a szakmámhoz kapcsolódó gondolat. Az elmúlt 30 évben az építészmérnöki szakma szerepe erősen megváltozott. A település- és várostervezés szinte megszűnt, pedig korábban ez a szakterület szoros szakmai együttműködésben állt a helyi vezetésével, értelmiségiekkel, lakosságával. Előkészítő munkájuk komplex szakmai alapokat adott a település és külterülete, valamint a szomszédokkal közös műszaki feladatok meghatározásában. Javasolnám, hogy az építészmérnök képzésben jóval nagyobb szerepet, akár önálló képzési ágat kapjon a vidékfejlesztés, de lehet nem csak ott, a Kertészeti Egyetemen és további infrastruktúra-fejlesztési területeken is. Ma a kutatások értékes tanulmányai csak a vezetési hierarchiáig jutnak el, jóval ritkábban a helyi érinettekig, akik igazában felhasználhatnák a javaslatokat. Ahogy városainkban vannak főépítészek, azaz, műszaki koordinátorok, úgy a kistelepüléseknek is szükségük van szakmai támaszra is, a korábban részletezett megnövekedő szociális munkások megnövekedő igénye mellett.

Miskolc, 2021.10. 12.

Kocsán Lajosné